

УДК 378.147.88

ІННОВАЦІЙНА СКЛАДОВА РЕФОРМУВАННЯ УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ ОСВІТИ В НІМЕЧЧИНІ ТА ШВЕЦІЇ

Голуб Т. П.

У статті проаналізовано реформаційні перетворення інноваційного спрямування, що відбуваються в системах університетської освіти в Німеччині та Швеції. Ключові слова: вища освіта Швеції, інноваційна складова, система вищої освіти Німеччини, реформування, університетська освіта.

В статье проанализированы реформационные преобразования инновационной направленности, происходящие в системах университетского образования в Германии и Швеции.

Ключевые слова: высшее образование Швеции, инновационная составляющая, система высшего образования Германии, реформирование, университетское образование.

The author analyzes transformations of innovative character that take place in the systems of university education in Germany and Sweden.

Key words: higher education in Sweden, innovative constituent, the system of higher education in Germany, reformation, university education.

Постановка проблеми. Сучасні перетворення систем вищої освіти Німеччини та Швеції на сферу оволодіння способами пізнавальної та інноваційної діяльності, комунікативної та інноваційної культури змінюють принципи організації навчального процесу в університетах цих країн. Найважливішим напрямом розвитку вищої освіти стає включення студентів у активну діяльність інноваційного характеру, що створює передумови для переходу у вищій освіті від навчально-освітнього до інноваційно-освітнього процесу, який відбувається завдяки організації навчального процесу та навчального середовища в університетах таким чином, щоб реалізовувалися наступність у пізнавальній та інноваційній діяльності, передавалися та розвивалися традиції дослідження і винахідництва, вироблялися прагнення до професійного зростання й удосконалення себе та навколишнього середовища. Дослідження засобів забезпечення інноваційної складової в організації освітнього процесу в університетах Німеччини та Швеції є актуальним у реаліях здійснення реформаційних перетворень з удосконалення та модернізації системи вищої освіти в Україні.

Загальний аналіз останніх досліджень і публікацій з проблеми. Дослідження окремих аспектів реформування систем вищої освіти різних країн відповідно до сучасних вимог до підготовки висококваліфікованих фахівців знайшли своє відображення у працях вітчизняних і зарубіжних науковців: Н. Алозі, Й. Арпа, Г. Белера, Дж. Бігза, Г. Дудека, М. Згуровського, Г. Лемана, Б. Фогеля, А. Фрітзеля, В. Чіпанаха, В. Шейка та інших. Проте вивчення досвіду та результатів упровадження інноваційної складової як одного з основних напрямів реформування вищої освіти все ще залишається не повною мірою дослідженим.

Мета статті – вивчення способів забезпечення інноваційної складової професійної підготовки фахівців у вищих навчальних закладах Німеччини та Швеції, результати позитивного досвіду яких можуть бути застосовані в процесі реформування системи вищої освіти України та вдосконалення навчального процесу у вітчизняних вищих навчальних закладах.

Основний зміст статті. Системи вищої освіти Німеччини та Швеції за сучасних умов переживають період активних перетворень, які викликані необхідністю втілити нові вимоги суспільства й особистості. Для того щоб бути затребуваними суспільством, університетам необхідно відповідати вимогам часу, тобто не лише досліджувати актуальні напрями розвитку науки і техніки, прогнозувати і проектувати розвиток техносфери, але й ефективно впроваджувати інновації у свою діяльність.

Таким чином, дослідницький сектор університетів, головний принцип діяльності якого полягає в інтеграції наукових, інтелектуальних, матеріально-технічних і навчально-методичних ресурсів наукового співтовариства, стає одним із основоположних елементів їхньої діяльності, який сприяє отриманню нових знань, розвиваючи нові методи та підходи в наукових дослідженнях, а також інтегруючи методи та досягнення науково-дослідної діяльності студентів і викладачів у процесі навчання [1, с. 16].

На сучасному етапі суспільного розвитку Швеція є одним зі світових лідерів у сфері інновацій, у той час як ще сто років тому вона була однією з найбідніших держав Європи. За оцінками фахівців Швеція вважається законодавцем прогресивного реформування освіти, постійно лідируючи в дослідженнях Міжнародного центру з оцінки досягнень у галузі освіти. Витрачаючи 6,7 % валового внутрішнього продукту на освіту (для порівняння: Німеччина – 5,8 %, США – 6,6 %, Велика Британія – 5,3 %, Франція – 6,2 %), держава вважає такі витрати абсолютно правочинними та виправданими.

За даними "Табло інноваційного союзу 2010" (IUS, Innovation Union Scoreboard), яке опубліковане Європейською комісією, Швеція посідає провідне місце у галузі інновацій серед країн-членів Європейського союзу. Чи не ключовим фактором успішного розвитку інноваційного компонента в шведській системі вищої освіти є тісне співробітництво державного та приватного, освітнього та промислового секторів. Вкладаючи в науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи 3,6 % свого валового внутрішнього продукту (ВВП), Швеція входить до трійки провідних країн Європи за цим показником. Якщо брати до уваги, що цільовий показник у Європейському Союзі, досягти якого передбачається до 2020 року, встановлений на рівні 3 % ВВП, стає зрозумілим, що Швеція значно випереджає решту країн європейського регіону.

При цьому реформи, які проводяться у системах вищої освіти Німеччини та Швеції, стосуються як організації навчального процесу взагалі, так і принципів організації професійної підготовки студентів зокрема. Аналіз світової практики засвідчує, що інноваційна активність пов'язана не стільки з наукою, скільки зі станом освітньої системи, яка здійснює розробку нової продукції, організацію її виробництва і доведення до споживачів. Швидке оновлення і якісне удосконалення матеріально-технічної бази виробництва, підвищення його наукового і технічного потенціалу залежать від творчої активності фахівців, їхньої готовності до інноваційної діяльності, формування та розвитку якої повинні стати найважливішим завданням вищої освіти [2, с. 4].

Варто звернути увагу на той факт, що організація інноваційної діяльності сучасних університетів у Швеції та Німеччині має диференційований характер і передбачає орієнтацію на регіональні, національні та міжнародні потреби, що є одним із основоположних чинників розвитку наукового потенціалу й інноваційної діяльності університетів. Університетські інноваційно спрямовані організаційні одиниці в Німеччині та Швеції можна умовно поділити на внутрішні та зовнішні організації, тобто на ті, які створюються лише в межах університету, й ті, які створені за участю зовнішніх установ. Останні, у свою чергу, підподіляються за масштабом проблем, які в них вирішуються, на локальні (регіональні), національні (міжрегіональні) та міжнародні.

У Швеції існує розгалужена мережа організацій і компаній як у приватному, так і державному секторі, яка співпрацює з академічними установами. Їхня мета – розробка нових видів продукції, послуг і процесів, які стануть довгостроковими факторами розвитку держави. Найбільшими серед таких організацій є:

- Фонд розвитку знань і навичок (KK-siftelsen), який стимулює конкурентоздатність, прагнучи створювати умови для інноваційної діяльності та творчості, а також зміцнюючи зв'язки між академічним світом і промисловістю;
- Шведський фонд стратегічних досліджень (SSF) – незалежна організація, яка підтримує наукові дослідження у сфері природничих наук, техніки та медицини;
- Шведське управління інноваційних систем (Vinnova), що підтримує інноваційну діяльність, яка пов'язана з науковими дослідженнями та розробками, зокрема, в сфері інформаційних і комунікаційних технологій, біотехнології, праці, матеріалів, транспорту та підготовки продуктів до стадії виробництва;

- Шведське управління економічного та регіонального зростання (Tillväxtverket) – державний орган, метою якого є сприяння більш інтенсивному зростанню підприємництва, стійкості та конкурентоспроможності бізнесу і промисловості в усій Швеції.

Розглядаючи науковий та інноваційний потенціал університетів Німеччини, особливу увагу варто надати зовнішнім організаційним одиницям, які функціонують за сприяння німецького дослідного співтовариства (die Deutschen Forschungsgemeinschaft). До них відносяться:

- дослідні структури локального характеру, а саме спеціальні дослідницькі організації (die Spezielle Forschungsorganisationen (SFB)), об'єднання дослідників (die Forschergruppen);
- дослідні організації регіонального рівня, які проводять основні програми досліджень (die Schwerpunktprogramme);
- дослідні організації з міжнародним профілем, до яких можна віднести дослідні центри (die Forschungszentren);
- колегії аспірантів і докторантів (die Graduiertenkollegs, Promotionskollegs, Doktoratskollegs);
- інститути на базі університетів (die An-Institute) [3].

Політика урядів Німеччини та Швеції одноставна у своїй спрямованості на посилення співробітництва університетів з підприємцями і фірмами, на створення спільних проектів і досліджень, що відкриває широкі перспективи для працевлаштування випускників. Варто підкреслити, що таким чином ліквідується розрив між університетською та позауніверситетською, зокрема промисловою, наукою, що дозволяє виключити дублювання досліджень і одночасно полегшує передачу технологій не лише від одного наукового закладу до іншого, а й, що найважливіше, від університетів до промислових підприємств, полегшуючи та прискорюючи тим самим процес упровадження винаходів і реалізації наукового потенціалу країни.

Крім того, відповідно до відредагованого Рамкового закону про вищу освіту [4], в Німеччині вищим навчальним закладам дозволено не лише мати організаційно-правову форму з державним фінансуванням, але й іншу, наприклад, товариства чи фонду. Ця диференціація правової форми забезпечує університетам велику свободу запровадження інновацій у процесі дослідної роботи і навчання, співробітництва з приватними підприємствами та споживачами [5].

У Швеції теж відбуваються реформи, спрямовані на надання університетам більшої автономності та фінансової свободи і, таким чином, збільшення можливостей для інноваційного зростання. Так, з 1 січня 2011 року діє реформа, яка розширює автономію шведських університетів, метою якої є допомогти університетам покращити власні показники в умовах жорсткої конкуренції на міжнародному освітньому ринку. До числа нововведень, які передбачені реформою, відносяться набуття університетами більшої кількості повноважень у визначенні власної структури та внутрішнього розпорядку.

За сучасних умов усе більшого значення для розвитку вищої освіти як Німеччини, так і Швеції набувають регіональні комплексні об'єднання навчальних, наукових та виробничих організацій. Вони функціонують у складі так званих "технополісів", які являють собою зосередження на певній території дослідних лабораторій і фірм, що групуються, як правило, навколо великих університетів – в межах цих зон відбувається інтенсивний обмін науково-технічними та виробничими ідеями [6, с. 78]. Важливе місце в науковій та економічній політиці цих держав відведено також створенню на базі технополісів науково-технологічних парків.

Така форма взаємодії освіти, науки та виробництва запроваджена з розрахунком на комплексне вирішення цілої низки педагогічних, економічних, науково-технічних і соціальних проблем, наприклад, таких, як швидке впровадження наукових досягнень у виробництво, особливо в галузі наукоємних технологій, взаємодія дослідного потенціалу університетів з державними та приватними науково-дослідними інститутами та лабораторіями, комерціалізація наукових ідей, структурна перебудова промисловості [7, с. 12].

Ще однією формою співпраці університетів з промисловістю в Німеччині є об'єднані проекти (die Kooperationsprojekte) для виконання науково-дослідних і дослідно-конструкторських розробок, у яких беруть участь наукові підрозділи універ-

ситетів і промислові фірми. Така форма співпраці з промисловістю широко представлена, зокрема, в Університеті Штутгарта, в якому запроваджені об'єднані проекти трьох основних видів, а саме: об'єднані проекти з підприємствами, об'єднані проекти з підприємствами та науково-дослідними лабораторіями, проекти підприємств із залученням партнерських науково-дослідних баз [8].

У Німеччині та Швеції поряд з існуванням численних університетських підрозділів, приватних і державних установ з передачі технологій, завдяки яким здійснюється контакт між університетами, науково-дослідними організаціями та промисловістю, а також консультаційних центрів і служб з питань інноваційної діяльності та новітніх технологій, отримали розвиток товариства зі сприяння науковим дослідженням, які організовуються з ініціативи та за участю університетів. Таким чином, університети є, з одного боку, дослідницькою базою, яка має необхідний академічний потенціал, а з іншого, вони беруть активну участь у наукових розробках і впровадженні їх у промисловість. Крім того, усе помітнішим стає підсилення впливу фірм і підприємств на організацію навчального процесу в університетах у формі участі в дослідницьких проектах, наданні рекомендацій щодо складання навчальних планів і програм, організації виступів співробітників підприємств на університетських семінарах, колоквиумах, конференціях тощо.

У зв'язку з інтенсивним розвитком структури наукової кооперації університетів і промисловості все більшого значення набуває тенденція до розширення міждисциплінарної науково-дослідної діяльності студентів. У практиці університетів Німеччини в межах міждисциплінарного наукового дослідження виникли і продовжують розвиватися на якісно новій основі різноманітні кооперативні форми науково-дослідної діяльності студентів [1, с. 17]. Таким чином, для університетської освіти Німеччини характерним є те, що велика увага останнім часом надається таким міждисциплінарним навчальним заходам, як створення студентських технологічних центрів, міждисциплінарних навчальних бюро, молодіжних підприємств тощо.

З метою розв'язання завдання формування інноваційної діяльності студентів здійснюється також широкий спектр заходів з якісної перебудови змісту професійної підготовки студентів таким чином, щоб вона повніше відповідала розвиткові інтелектуально-творчого потенціалу особистості. Адже якість підготовки висококваліфікованих фахівців значною мірою залежить від того, наскільки правильно визначено її зміст, а постійне оновлення змісту є сутнісним моментом, який визначає якість освіти.

Академічний сектор завжди очікував від промисловості ринку праці для своїх випускників і фінансової підтримки своїх індивідуальних досліджень, промисловості ж потрібні кваліфіковані фахівці та нові ідеї для стимулювання інновацій. Відповідно, зв'язок університетів з практикою здійснюється у формі передачі технологій, патентів тощо у промислове виробництво, та у зворотному напрямі – до університетів надходять замовлення на розв'язання конкретних прикладних задач [9, с. 478–480]. Внесок результатів інноваційної діяльності студентів і викладачів у співпрацю університетів з виробництвом базується на принципі міждисциплінарності та передбачає тісний зв'язок навчального процесу в університетах з потребами промисловості.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Узагальнюючи викладене, можемо дійти висновку, що завдяки науковому характерові своєї діяльності університети Німеччини та Швеції сприяють отриманню нових знань, розвиваючи нові методи та підходи в наукових дослідженнях, а також інтегруючи методи та досягнення наукової роботи в процесі навчання студентів. Університети цих країн готують наукових працівників, дослідників, здатних здійснювати інноваційну діяльність і розв'язувати складні наукові задачі. Інноваційна складова професійної підготовки студентів запроваджується завдяки державній політиці, спрямованій на забезпечення автономності університетів, а також державній підтримці та державному забезпеченню умов розвитку наукового потенціалу та наукового співробітництва університетів з зовнішніми установами, зокрема, промисловими підприємствами, науково-дослідними лабораторіями, дослідницькими фондами.

Подальші розвідки в межах означеної тематики вбачаємо в більш глибокому дослідженні впливу запровадження інноваційної складової у навчальний процес університетів зарубіжних країн; вивченні можливостей та методів упровадження інноваційної складової у вищих навчальних закладах України.

Література

1. Die Universitäten: Stätten der Wissenschaft als Lebensform // N. Kilins, J. Kluge, L. Reisch (Hrsg.) Die Zukunft der Bildung. – Frankfurt a-M., 2002. – S. 16–19.
2. Hippach-Schneider U. Berufsbildung in Deutschland. Kurzbeschreibung / U. Hippach-Schneider. – Luxemburg: Amt für amtliche Veröffentlichungen der Europäischen Gemeinschaften, 2007. – 91 S.
3. Schwerpunkte der Forschung an den Hochschulen [Die elektronische Ressource]. – URL:
<http://www.wissenschaftsrat.de/download/archiv/5107-02.pdf>. – Назва з екрана.
4. Novellierung des Hochschulrahmengesetzes (HRK) [Die elektronische Ressource] vom 22. Februar 2002. – URL:
http://www.gew.de/HRG-Novellen_2.html. – Назва з екрана.
5. Fuchs Hans-Werner Bildungspolitik in Deutschland : Entwicklungen, Probleme, Reformbedarf / H.-W. Fuchs, L. R. Reuter. – Opladen : Leske + Budrich, 2000. – 287 S.
6. Das Bildungswesen in der Bundesrepublik Deutschland 2004. Darstellung der Kompetenzen und Strukturen sowie der bildungspolitischen Entwicklungen für den Informationsaustausch in Europa / Sekretariat der Ständigen Konferenz der Kulturminister der Länder in der Bundesrepublik Deutschland, 2006. – 325 S.
7. Bähren T. Ausbildung und berufliche Orientierung / T. Bähren. – Köln : Baumann Verlag und Versand, 2002. – 131 S.
8. ZIM-Kooperationsprojekte: Projektformen [Die elektronische Ressource]. – URL:
<http://www.zim-bmwi.de/kooperationsprojekte/zim-koop-download-dateien/projektformen-ku-kf-vp-ka.pdf>. – Назва з екрана.
9. Tatsachen über Deutschland / Redaktion : Arno Kappler. – Frankfurt/Main : Societäts-Verlag, 1997. – 568 S.